

Олег СМОЛЯК,
доктор мистецтвознавства, професор кафедри
музикознавства та методики музичного мистецтва
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
smolyak.te@gmail.com

ГАЛИЦЬКІ КОМПОЗИТОРИ — ТВОРЦІ ЦЕРКОВНИХ ПІСЕНЬ

Анотація. У дослідженні зроблено перелік відомих галицьких композиторів другої половини IX — першої половини XX століть, які є авторами церковних пісень. Зроблено музично-теоретичний аналіз найбільш поширених в Галичині церковних пісень та коляд «Витай нам, Хресте» та «На небі зірка ясна засяла» композиторів Остапа Нижанківського та Віктора Матюка.

Ключові слова: галицькі композитори, церковна пісня, церковна коляда, строфа, ритм, мелодика, форма, ладозвукоряд.

Упродовж останніх десятиліть українські музикознавці все частіше зверталися до творчості композиторів, які писали духовну музику. Якщо церковна музика таких відомих галицьких композиторів, як Станіслав Людкевич, Василь Барвінський, Нестор Нижанківський, в основному, проаналізована, то творчість менш відомих (а серед них Остап Нижанківський, Віктор Матюк, Анатоль Вахнянин, Йосиф Кишакевич) потребує більш пильної уваги. Саме це й актуалізує тему даного дослідження.

Питанням дослідження творчості галицьких композиторів, які писали церковну музику, займалися такі вчені-музикознавці, як Любов Кияновська, Ірина Матійчин, Любов Яросевич, Галина Стернюк. Роксолана Мисько-Пасічник та ін. На жаль, в їхнє поле зору попадала літургійна музика, а паралітургійна майже не порушувалася.

Мета дослідження — зробити перелік галицьких композиторів, які писали церковні пісні та зробити їхній музично-теоретичний аналіз.

Більшість церковних пісень належать відомим західноукраїнським композиторам-отцям Михайлові Вербицькому, Остапу Нижанківському, Ісидору Воробкевичу, Віктору Матюку, Анатолію Вахнянину, Йосифу Кишакевичу та ін.

Зауважимо, що церковна пісня, починаючи з другої половини XIX ст. і аж до 1939 р. на західноукраїнських землях, займала вагоме місце в системі навчання та виховання підростаючого покоління. Деякі з них, особливо церковні коляди, попадають в репертуар шкільних співаників, авторами яких були вищезазначені отці-музиканти, а також відомі західноукраїнські композитори Філарет Колесса, Станіслав Людкевич, Денис Січинський, Михайло Гайворонський та ін. Значний вклад у розвиток церковної пісні внесли такі

аматори-композитори отці як Володимир Стех, Іван Дуцько, Михайло Копко, Михайло Федорів, Іван Плав'юк, Микола Кумановський та ін. Зокрема, М. Вербицький у своїй розвідці «О твореніях музикальних, церковних і мірських» звертав увагу на паралельне використання у шкільних музичних хрестоматіях як світських, так і церковних пісень. З цього приводу він зазначав: «У церковних піснях діалог людини з Богом носить лірично-особистісний характер, часто переважає монологічність виразу, домінування провідного мелодичного голосу як відповідника «головного героя»» [1, с. 43]. Відомий галицький композитор М. Вербицький, крім музики до Святої Літургії (ще й донині в українських церквах виконують його «Отче наш»), зробив ряд обробок як церковних коляд так і церковних пісень. Серед них «Бог предвічний», «Нова радість стала», «Богородице Діво», «З плачем, з сльозами» та ін.

Вагомий внесок у розвиток і пропаганду церковної музики та, зокрема, церковної пісні, зробив відомий західноукраїнський композитор о. Іван Лаврівський. Розуміючи велике значення музики у виховному процесі підростаючого покоління, він видав підручник співів для учнів низчих та середніх шкіл, основою якого є як світська, так і релігійна тематика. Іван Лаврівський є автором церковних пісень «Дух святий», «Нас ради розп'ятого», «Преславно», «Услиши Господи», «Христос Воскресе», «Явися благодать» [6, с. 9].

Немаловажну роль у становленні церковної музики відіграв композитор-отець Остап Нижанківський. Він деякий час з 1894 по 1896 р. працював вчителем співу у Львівській чоловічій учительській семінарії і в своїй педагогічній діяльності використовував зразки як літургійної музики, так і церковних пісень. У відомому збірнику «Церковні пісні», який неодноразово видавався у м. Жовкві Львівської області з 1926 р., поміщені коляди «Во Вифлеємі нині новина», «Возвеселімся всі купно нині» та пісні до Ісуса Христа «Витай нам Христе», «Царю небесний», «В сильній надії» та ін.

Найвиконуванішою серед них є пісня «Витай нам, Христе». Вона виконується до і після святої Літургії під час свята Воздвиження Чесного Хреста. У ній розповідається про звертання парафіян до Розп'ятого на Хресті Христа, щоби Він був для них «осолодою, світлом серед тьми, й однією від пекла загородою» [6, с. 47].

Для церковної пісні «Витай нам, Христе» властива чотирирядкова строфа нерівноскладової будови з автоматичним повторенням третього і четвертого віршів. Такий спосіб структуротворення властивий для поетичних текстів літературного походження, що бере початок від барокової доби. Ритм аналізованої пісні регулярноакцентний. Свідченням цього є незмінність метричної та ритмічної побудов.

Мелодика пісні «Витай нам, Христе» кантиленна. Про це свідчить її повільний темп виконання та набожний характер.

Аналізована пісня написана у формі простого періоду, що складається із чотирьох, несиметричних між собою речень. Таке мелодійне зіставлення у пісні впливає, зазвичай, із творів писемного походження. А це свідчить про наближення мелодії до жанру церковних піснеспівів. Пісня «Витай нам, Христе» написана для двоголосого виконання способом терцієвої втори. Лише в

передостанньому та останньому тактах мелодія має секстове розходження голосів.

Значну роботу на ниві церковної музики провадив й галицько-український композитор-отець Віктор Матюк. Він є автором коляд «На небі зірка», «Марія Діва днесь породила», церковних пісень «Із над могил», «Витай нам, Христе», «Вже сонце красне на небі встало», «О Богородице Діво Маріє», «Боже, на землю руську поглянь». Ці ж пісні є складовою збірника «Церковні пісні» (Жовква, 1926 р.). У 1900 р. в Перемишлі виходять три збірки церковно-народних пісень, укладені Віктором Матюком. Крім композицій різних галицьких авторів до них входять і твори самого упорядника це «Святий Боже», «Плотію уснув», «Ангел вопіюще», «Христос Воскрес», «До святого Миколая» та ін., а також пісні до Божої Матері, до Утрени, Вечірньої, Святої Літургії, пісні на Великий піст, на різні празники тощо.

Найпоширенішою серед них є церковна коляда «На небі зірка ясна засяла». До речі, ця коляда виконується у західноукраїнських церквах впродовж Різдвяного періоду.

У словесному тексті цієї коляди розповідається про Вифлеємську Зірку, яка сповістила всьому людству про народження Божого Дитяти. Вона (Вифлеємська Зірка) запрошує християн прийти до Новонародженого й віддати Йому поклін, а також бути в щоденній любові з Ним.

Колядка «На небі зірка ясна засяла» укладена в шестирядкову строфу нерівноскладової будови. Її ритмічна модель наступна: 5+5//5+3//5+5//5+3//5+5[5+3]2. Така її структурна побудова сформувалася під впливом західноєвропейського барокового віршування. За Ф. Колессою, «вищезазначене структуротворення сформувалося під впливом польської середньовічної поезії». У цей час були поширеними такі ритмічні форми вірша, як тринадцятискладові, одинадцятискладові та десятискладові [2, с. 196-197].

Ритм коляди «На небі зірка ясна засяла» регулярно-акцентний. Адже йому властивий шестидольний метр у формі метричного пульсування «на два». Такий метр, зазвичай, властивий пісням радісного, святкового характеру.

Мелодика коляди «На небі зірка ясна засяла» моторна, хоча виконується у характері повільного вальсу. Таке мелодичне становлення також впливає із світлого, радісного словесного наповнення аналізованої коляди.

В основу музичної форми коляди «На небі зірка ясна засяла» покладено простий період, що складається із шести музичних речень, з яких перше і друге автоматично повторюються. Її формотворча модель наступна: А В :(реприза) А/ В/ В//. Таке структуротворення, зазвичай, властиве пісням барокової доби, у яких часто автоматично повторюються перші, чи останні музичні речення.

Для коляди «На небі зірка ясна засяла» властивий іонійський октавний звукоряд.

Відомий західноукраїнський музичний діяч та композитор отець Йосиф Кишакевич є автором багатьох церковних пісень. Серед них: «Сонце світить», «Вже можеш, Христе Боже стрінутися», «Дар найкращий Спасе Христе», «Царице наша», «Цілого світа сильний покрове», «В Єрусалимському храмі», «Христе розп'ятий» та ряд ін. Крім них і низка церковних коляд. Серед західноукраїнських композиторів сферою церковної музики цікавився та

спричинився до неї Станіслав Людкевич. Він — автор «Збірника церковних і літургічних пісень» (Львів, 1922 р.) для шкільних мішаних хорів.

Найпліднішим у цій ділянці мабуть був М. Гайворонський. В його творчому доробку, крім двох Святих Літургій та окремих частин до них, є старовинні канти та псалми (9 для мішаного хору, 10 для однорідного, видані оо Василями у Жовкві).

Отже, галицькі композитори другої половини ХІХ — першої третини ХХ століть внесли вагомий вклад у становлення та популяризацію церковних пісень. Серед них найбільшу лепту у їхнє творення внесли отці композитори Михайло Вербицький, Іван Лаврівський, Остап Нижанківський, Віктор Матюк, Йосиф Кишакевич. Саме їхні піснеспіви користуються найбільшою популярністю серед західноукраїнських прихожан. А деякі з них («Во Вифлеємі нині новина», «Бог Предвічний народився») стали складовою Святої Літургії, яка відправляється впродовж Різдвяного періоду на західноукраїнських землях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кияновська Л. Михайло Вербицький. Українська музична література від найдавніших часів до першої половини ХХ століття : навч. посіб. / авторський колектив під керівництвом Л. В. Ярославич. Ч. 2. Кн. 1. Тернопіль : Астон, 2002. С. 20-44. (148 с.).

2. Колесса Ф. Ритміка українських народних пісень. Ф. М. Колесса. Музикознавчі праці / упоряд.: С. Й. Грица. Київ : Наукова думка, 1970. С. 25-237.

3. Матійчин І. М. Культурно-мистецька діяльність отця Йосифа Кишакевича. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку (напрям: Мистецтвознавство)*. Рівне, 2019. № 32. С. 54-60.

4. Мисько-Пасічник Р. Іван Лаврівський. Українська музична література від найдавніших часів до першої половини ХХ століття : навч. посіб. / авторський колектив під керівництвом Л. В. Ярославич. Ч. 2. Кн. 1. Тернопіль : Астон, 2002. С. 44-69.

5. Смоляк О. Церковні пісні для мішаних та однорідних хорів / упоряд. О. Смоляк. Тернопіль, 1994. С. 4-10.

6. Церковні пісні до свят. Ч. 3. Львів «Логос», 1991. 64 с.

7. Ярославич Л., Стернюк Г. Віктор Матюк. Українська музична література від найдавніших часів до першої половини ХХ століття : навч. посіб. / авторський колектив під керівництвом Л. В. Ярославич. Ч. 2. Кн. 1. Тернопіль : Астон, 2002. С. 91-130. (148 с.).